Nyilas Attila

EVANGÉLIUM

Petőcz András *Majdnem minden* című kötetéről

Megjelent; ott voltam ez év április 8-i bemutatóján az Írók Boltjában, ahol szert tehettem egy példányra, amit ezúton is köszönök. Elfogultságomról pedig annyit, hogy nincs, illetve nem volt, vagy ha igen, kicsit talán inkább negatív (szakmai ártalom?); másrészt viszont elfogult voltam, vagyok az irodalom szenvedélyes szeretete miatt minden írói-költői vállalkozással kapcsolatosan, eleve heroikus kísérletnek tartván őket – talán jót is tesz néha a környezet közönye, mint nem irodalmi irodalomkritika. A könyv egyébként nem drága, 2 900 Ft (nemrég közel ennyit fizettem egy ebédért), nagy alakú, vastag, keménytáblás, szép tipográfiájú, élőfejes, s behatóbb tanulmányozás után is gondosan szerkesztettnek bizonyul, amiért az Ister Kiadót, személy szerint pedig Baranyai Szilviát elismerés illeti (s nem volna szép mellőznöm Balázs Áron tipográfusi érdemeinek említését) – efféle kivitelezésű könyvért a fenti ár kétszeresét-háromszorosát is el szokták kérni, s még azt sem sokallom, legfeljebb leteszek a vásárról. (De miért kell annyi könyvet birtokolni? – El voltunk mi itt kényeztetve könyvárak terén a *szoc*ban.) S azért sem drágállom a *Majdnem mindent*, mert mint a címe is jelzi, megtalálható benne Petőcz András egész eddigi költői művének java része, ami az ő könnyű kezének köszönhetően tekintélyes szövegmennyiséget jelent; aki megveszi, Petőcz tizenhárom kötetének *majdnem* teljes anyagához jut, s hozzá még új verseihez, melyek önálló kötetként is megállnák a helyüket.

De mit jelent ez a *majdnem*?

Természetszerűleg nincs a kötetben Petőcz prózája, lévén *összegyűjtött és új versek*ről szó, a kötet összeállítása *óta* keletkezett versei, s mivel a nyitó időhatár 1984, kimaradtak talán a fül jegyzékében nem, a 168. lapon kezdődő alcsoport bevezető szövegében azonban említett *Összegyűjtött tyroclonista versek* (Bp., 1983) darabjai, ám az is lehet, hogy ennek anyaga – részben vagy egészében – bekerült a *Non-figuratív* című kötetbe (1989), s ennek megfelelően a *Majdnem minden* vonatkozó verscsoportjába. Mert az összeállítás szerkezete általában ezt az elvet követi: egy-egy korábbi kötetnek egy-egy, az illető kötet anyagának majdnem egészét felölelő verscsoport felel meg a *Majdnem minden-*

ben. Kivétel a *Csutorás Gergely ébresztése* című kötet (1991), ennek nem felel meg önálló verscsoport, illetve csak egy szinttel lejjebb, a *Mesék a Foci tér 5.-ből* egyik alcsoportjaként. Ugyanez igaz a *Micimackó és barátai* című kötetre (1996). A *Madarak tornya* című verscsoportnak viszont nem felel meg önálló kötet, ez új anyag; s nem felel meg önálló kötet a *Függelék* két csoportjának sem; függelékbe kerülésük fő oka az lehetett, hogy míg másutt, ha némely szöveg rá is játszik más szerző hangjára, vagy más Petőcz-szövegekétől eltérő poétikai jegyeivel új költői személy létesülhetőségét mutatja, ám e *játékok* mindvégig megmaradnak Petőcz András szerzői neve alatt. A függelék két csoportjához viszont két külön szerzői név *(Annette Labelle* és *Seymour Glass)* tartozik, amivel Petőcz a mi portugál Pessoánk hagyományát folytatja. (Petőcz, betartva saját játékszabályát, a „fiktív" szerzőket is megemlíti a könyv végén, az idézettek jegyzékében.) A *Labelle* néven elgondolt költői személy közelebb áll ízlésemhez, míg *Glass* alakja már Salingernél sem szimpatikus, jóllehet azért, mivel magát Salingert sem szeretem, lényegében egyetértvén Frank Kermode Salinger-kritikájával, amely *Mi a modern?* című kötetében olvasható (Európa, 1980). Seymour Glasst Salingernél is okoskodó figuraként ismertem meg (csodagyerek-féle volta mit sem javított ázsióján), s ennyiben hitelesnek érzem az ő nevében írt verseket Petőcznél, valamint amerikaiságukban is, már amilyen *amerikai*-fogalmam van nekem. – A petőczi belső megújulás vagy variáció s a (fiktív) szerzői személy képzése közötti átmenetnek tekinthető a *Medúzá*ban az *Orlando*-ciklus (s volt már négy *Orlando*-vers az *Európa metaforá-já*ban is) klasszikus szereplírája, más költők hangjának a Petőcz-versen való átszűrődésével pedig lépten-nyomon találkozhatunk, hogy most csak egyet említsek, Nemes Nagy Ágnesének az *Ekbatana rettegése* című csoportban, amely szintén a *Medúzá*ban van.

Az írógépelt félelem című kötettel való tesztelés eredménye: egy kivételével minden szövege benne van a *Majdnem minden*ben; az *Érintés* című „rádió-performance" maradt ki, a vizuális munkák közül pedig, ha jól látom, hét. Utóbbiak joggal, mert *lettrista* értelemben sem tekinthetők költeményeknek (vagy csak igen körülményesen), az előbbit viszont sajnálom. Igaz, maga a *mű,* performance-ról lévén szó, amúgy sem kerülhetett volna be, legföljebb dokumentációja, vagy ha *akusztikus* versnek tekintem, ahogy ezt az avantgarde terminológiájában szokás használni, a papíron látható jelek szerepe csak ahhoz hasonlatos, mint a kottáé a zenében; ugyanez a dilemma áll fönn a *Roncsolt szöveg/Akusztikus* (sic!) csoport összes darabjával kapcsolatban, autentikus kiadásuk talán CD-melléklettel lett volna megoldható. Gyanítható, hogy a többi kötetből *Az írógépelt félelem*éhez hasonló arányban kerültek be munkák; a *Majdnem minden* jól, igen jól reprezentálja Petőcz eddigi

költői művét, melynek átfogó bemutatására, értékelésére e recenzió keretei között semmiképpen sem vállalkozhatom, s máris Vilcsek Béla nemrégiben megjelent kismonográfiájához irányítom e tárgyban az olvasót.

Szeretnék azonban néhány benyomásomról számot adni, legelőbb is szöveggyűjtemény-élményemről. Szeretem a szöveggyűjteményeket. Végig lehet őket olvasni „lineárisan", de talán jobb nézegetni, ízlelgetni, keresgélni bennük. E tevékenység velejárója rendesen a felfedezés izgalma, miként s hogyan emelkednek ki egyes darabok a többi közül. A válogatás-típusú kötetekben érezni szoktam valami visszatetszőt, közkeletű kifejezéssel élve, mikor valaki „megmondja a tutit" (mégha ez a valaki maga a szerző is). Másrészt fájó bennük a kedvencek hiánya. (Mint a Kemény István-féle, amúgy remek Ady válogatáskötetben *A pócsi Máriáé*.) Petőcz András *Majdnem mindene* közt sorra fellelhetni régiúj kedvenceimet, hogy csak néhányat említsek: a női fenékről szóló *Intim értekezés* végén a kétértelműség remek pillanatát, a *Zárójelversek* közül a két „Indián Lány"-osat *(op. 12.* és *13.)*, az *Európa metaforája* kötet címadó (címegyüttállásban levő) versét, vagy a *Vissza az égbe* magával ragadó Tandori-parafrázisát. Különösen közel áll hozzám Petőcz költészetének repetitív vonulata, olyanfajta versei, melyek közül néhány címe alatt szerepel a *meditatív* megjelölés, ami viszont ellenérzést ébresztett bennem, mert hát ha az, minek odaírni, aztán meg melyik vers nem meditatív? Ilyenek *A láthatatlan jelenlét*ből (1990) a *Moccanatlan: és mindenütt*, az *Európa metaforája*ból (1991) a *Futásom, idegen tájban,* aztán *Az írógépelt félelem*ből (1992) a *Hajnali hó-zuhogás* és maga *Az írógépelt félelem,* melynek első két versszakát jó érzékkel tették annak idején a kötet borítójára:

Nem tudhatom, nem akarhatom
mindazt, amit
nem tud, nem akarhat
bárki.
Nem tudhatom, nem akarhatom.

Végtelen mozdulattal közelít,
aki végtelen
mozdulattal közelíti a
pillanatot.
Visszafogottan, tétlenül élek,
mozdulataim
visszafogottsága, apró rebbenése-
tétovasága
magához ölel: önmagamhoz.

Az avantgarde jegyében induló szerző költészetében eddigre végbement valamiféle klasszicizálódás, ami természetesen nem jelenti azt, hogy a háttérbe szoruló poétikai megoldások közül ne köszönne vissza hol ez, hol az. Érdemes visszanézni a korábbi dolgokra (és jó, hogy ezt itt meg lehet tenni), mi az, ami izgalmasnak mutatkozik ama kedélyborzoló munkákból. Nem annyira az *Emlékezés Jolánra,* melyet a fülszöveg „versfotó"-nak nevez, s majdnem meztelen hölgy látható rajta szépen teleírva, betűkbe „öltöztetve", sem a lettrikus vagy akusztikus költemények (illetőleg utóbbiak dokumentációi), de még csak a kassákos *! Az idő papagájosan akkor* kezdetű (fél)hosszúvers sem; jóval inkább azok a Petőcz által *non-figuratív*nak és *tyroclonistá*nak nevezett munkák, amelyek – elméleti megfontolások nyomán – kikezdik, megbolygatják hagyományos szövegfogalmunkat, pl. azt, hogy egymást követő mondatokat automatikusan (és a pszichológiában *egészlátás*nak nevezett jelenségnek megfelelően) egy szövegnek tekintünk; vagy amelyek a szövegek önszerkesztő jegyeit vonják jelentésjátékba. Számomra a két legkedvesebb ezek közül *A betűtől a mondatig* és *A szöveg átlényegülése* (a több hasonló című munka közül a 180. oldalon látható). Szeretem még az *„a"-sorozat* második darabját, melyet magamban fölfelé guruló *a*-keréknek nevezek, valamint a *Pár-beszéd*et, melyben egy önismétlésekből épülő („azt mondom néked azt mondom bizony mondom néked" stb.) szövegre (vagy annak részére) az alapénál nagyobb betűvel saját része(i) vannak montírozva; az eljárást különféle betűméretekkel ismételve bonyolult, ám a szemnek (legalábbis az enyémnek) kellemes (szöveg)kép alakult ki, s vizuális elemként megjelenik az *„a"-sorozat*ból ismerős („fölfelé guruló") *a*-kerék (207. o.). A következő oldalon a három különböző méretű betűvel sorjázó szavak közül a kisebbek „fejjel lefelé" láthatóak. Vitathatatlan, hogy irodalom és képzőművészet határán mozog a *Pár-beszéd,* vagy inkább mindkettőbe beletartozik, ám azt hiszem, efféle művet a legjobb létrehozni, jó lehet még nagy méretben, anyagszerűen birtokolni, azt szemlélni, terében élni (ha a lakás mérete ezt megengedi), s ezekhez képest harmadrendű egy ilyen képet könyvben nézegetni, bár ez utóbbit sem tartom haszontalan foglalatosságnak, miként reprodukciókat is szívesen vesz kézbe az ember fia. Más kérdés, van-e a *Pár-beszéd*nek eredetije, létrejött-e anyagszerűen, mielőtt képe könyvbe került volna, avagy nyomdai eljárás terméke, tehát a könyvpéldányok tekinthetők az „eredetinek" – s ez a kérdés az úgynevezett művészkönyvek, a könyvtárgy-művek birodalmába vezetne bennünket, de ezt a szálat most elejtem, mert Petőcz mint költő érdekel elsősorban. A *Majdnem mindenben* szépen nyomon kísérhetjük a *bizony mondom* alakváltozásait; ez egyébként a Megváltó evangéliumos szavainak idézése-parafrazeálása, mint

erre a *2000 éves szonett* címe is utal *Az utazó búcsúja*ban (1996); de – szerencsére – Petőcz lírájában semmi nyoma megváltó hajlamnak, inkább mintha amoralitás lengné be. Versének hőse afféle Everyman, ugyanis a *Non-figuratív* utáni kötetekben is megmarad a szövegek petőczi értelemben vett non-figurativitása: „a személyiség, az ember eltűnik, a »figura« kilép a költészetből, a szöveg [...] »nem-személyessé«, »nem-alak-központúvá« válik" (188. o.). Ezt-azt persze megtudunk a lírai énről; pl. nőkről rendre mint testekről vagy tárgyakról beszél – pl.: „Így [/] szóltam akkor, ahhoz a testhez" *(Désirée óhajtása)* –, mutatkozzanak bármily kívánatosaknak, legjobb esetben mint hangulatokról, s tartok tőle, Petőcz András sok munkája nem állná ki a feminista irodalomkritika tűzpróbáját. Sőt, mikor Orlando mint nőről beszél magáról, ugyanebben a tónusban teszi. Ellenpélda is akad azonban, s a Petőcz-líra újabb fordulata után a nő-kérdés több öniróniával, számomra megnyerőbb módon kezeltetik.

Ez az újabb, ám régóta érlelődő fordulat pedig – érzésem szerint a Kemény István-típusú lírával való interferencia révén is – már *Az utazó búcsúja*ban jelentkezik, de megdöbbentő módon ölt testet a *Mesék a Foci tér 5.-ből* „gyerektörténeteiben". Így hívom én ezt: Petőcz *coming out*-ja, előjövetele. Az Everyman leveti maszkját, és kiderül róla (amit persze végig sejtettünk mi), hogy egy közülünk, nemcsak úgy esendő, ahogy az választott pózának megfelel, hanem úgy, miként mindannyian. Megjelenik a narrativitás, az önéletrajziság, s most, hogy tudjuk, ki van a maszk alatt, legalábbis én jóval többet vélek tudni róla, játéka mélyebb értelemmel telik. A *Medúzá*t nem egyenletes, de jó kötetnek tartom. A már ott megkezdett amerikai ciklus *a napsütötte sávban* című kötetben teljesedik ki. A tematizált emberi kapcsolatok finom árnyaltsággal vannak megrajzolva; a nyelvhasználat ökonomikusabbá válik; s a szabadversek így mintha jobban megfelelnének saját ideájuknak, mint könnyedén szonett-szerű formába tördelvén. (De: nagyon szeretem pl. a *Japán szonett* című verset.) Az amerikai díszletek meg szerintem jobban állnak Petőcznek, mint korábban a franciák. S a hozadék, úgy látszik, visszaforgatható Petőcz hagyományosabb verstípusaiba; pl. a *Madarak tornyá*ban a „zárójelversek" is mintha új fényben tündökölnének; s így Petőcz *egész* eddigi költészete mintha igazabbá, bölcsebbé vált volna. Őt pedig – dacára a *wap*os allűröknek – jelentősebb költőnek tartom most, mint ezelőtt bármikor.

Hát ez lett volna a *jó hír* tolmácsolásomban; várom a leveleket.

(Petőcz András: Majdnem minden, Budapest, 2002., 590 oldal, 2 900 Ft)